

**УКРАЇНСЬКО-ЛИТОВСЬКИЙ
ПРОЄКТ «УНІКАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ЕТНОГРАФІЧНОГО ТЕКСТИЛЮ:
ДОСВІД ЗБЕРЕЖЕННЯ
В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ТА ЛИТВІ» —
ПІДСУМКИ ВІЗИТУ ДО КАУНАСА**

Олена НИКОРАК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0887-8929>

докторка мистецтвознавства, професорка,

провідна наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

відділ народного мистецтва,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: olenanykorak@gmail.com

Людмила ГЕРУС

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5931-3816>

докторка історичних наук,

кандидатка мистецтвознавства,

старша наукова співробітниця,

завідувачка відділу народного мистецтва,

Інститут народознавства НАН України,

відділ народного мистецтва,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: ludmilagerus@gmail.com

Тетяна КУЦІР

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-0640>

кандидатка мистецтвознавства,

наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

відділ народного мистецтва,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: sonechko_29@ukr.net

05—08 вересня 2022 року в межах реалізації українсько-литовського проекту «Унікальні технології етнографічного текстилю: досвід збереження в Західній Україні та Литві» за договором № М/21-2022 від 23.05.2022 р. між Міністерством освіти і науки України та Інститутом народознавства НАН України та партнерською угодою від 17.02.2022 р. між Каунаським технологічним університетом та Інститутом народознавства НАН України у Каунасі відбулася зустріч його учасників — співробітників відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України д. мист., проф., пр. н. с. О. Никорак (керівник проекту з української сторони), д. іст. н., ст. н. с. Л. Герус, к. мист., н. с. Т. Куцир та працівників кафедри інженерії виробництва факультету машинобудування та дизайну Каунаського технологічного університету д. т. н., доц. Е. Купмікайте (керівник проекту з литовської сторони), д. т. н., ст. н. с. Д. Мілашене, д. т. н. Ж. Рукуйжене, докторантки О. Белухіної; ст. н. с. Музею народного побуту Литви у с. Румшишкес, етнолог Е. Ненартавічюте¹.

Вчені взяли участь у науковому семінарі «Особливості виготовлення західноукраїнських та литовських поясів: порівняння технологічних і художніх особливостей», на якому обговорили доповіді Егле Кумпікайте «Орнаментация литовських народних поясів» та Олени Никорак «Узорноткані пояси Західної України».

Егле Кумпікайте розповіла про різноманітність литовських поясів, виділивши кручені (ткані «на картах»), плетені, пояси без оздоб, багаторемізні, в'язані та перебірні. Окрему увагу вчена приділила практичному та обрядовому застосуванню литовських поясів (іл. 1).

Доповідь Олени Никорак була присвячена різноманітності оздоблення поясів (іл. 2). За системою декору вона розділила їх на кілька типів: «прості» — однотонні та поздовжньосмугасті; «очкати», «у вічка», «скриньчисті» у вигляді сітки ромбиків чи кривульок; «заборові», «перебірані» — найскладніші за формою геометричних мотивів та схемами їхнього розташування на площині. Зацікавлення у слухачів викликали покутські поперечносмугасті крайки, оздоблені за допомогою малопоширеного у Литві перебору по пітканню. Окремо вчена розглянула пояси,

¹ Робота над двостороннім проектом фінансується Міністерством освіти і науки України та Науковою радою Литви.

Іл. 1. Доповідь д. т. н. Егле Кумпікайте на науковому семінарі

Іл. 2. Доповідь д. мист. Олени Никорак на науковому семінарі

Іл. 3. Вілія Ратаугене, майстриня традиційного литовського ткацтва

Іл. 4. Учасники тренінгу за виготовленням плетених поясів. Зліва направо: В. Ратаугене, к. мист. Т. Куцир, д. мист. О. Никорак, д. і. н. Л. Герус

Іл. 5. Виготовлення традиційного литовського поясу методом «на картах». Зліва направо: д. т. н. Е. Кумпікайте, д. і. н. Л. Герус, В. Ратаугене (майстриня), к. мист. Т. Куцир, д. мист. О. Никорак, д. т. н. Д. Мілашене, працівниця бібліотеки КТУ

Іл. 6. Ратаугене. Брошка. Бавовняні нитки, ткацтво «на картах»

виготовлені на жакардових верстатах, орнаментальне наповнення яких відзначається особливою складністю. Як і Е. Кумпікайте, О. Никорак ознайомила учасників семінару з мотивами традиційного українського орнаменту, які беруть свій початок з первісного мистецтва.

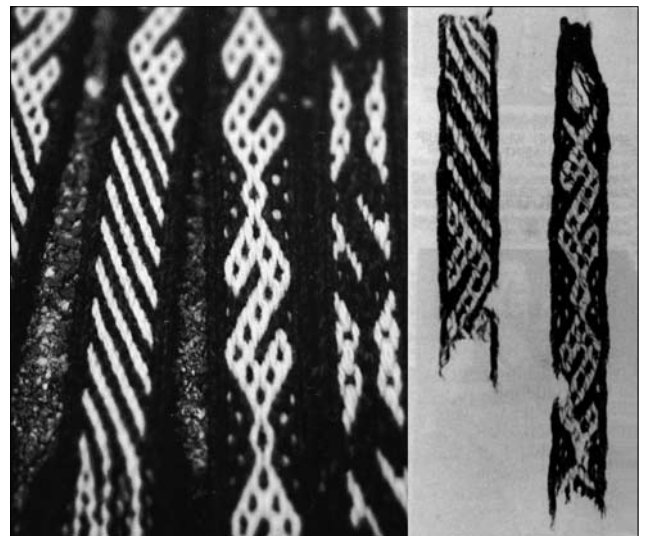
Литовська та українська доповіді спричинили жваве обговорення серед учасників семінару. Найбільше зацікавлення викликали технічні нюанси виконання поясів, відмінності у колористичній виробі обох країн, а також їхнє застосування в обрядах. Вчені провели паралелі між використанням поясів у литовських весільних обрядах та рушників — в українських. Було відзначено, що пояси, оздоблені написами з побажаннями і досі залишаються бажаним подарунком на свята та ювілеї у Литві.

Теоретичну частину партнерської співпраці продовжили практичні тренінги із виготовлення литовських поясів традиційними техніками плетіння та ткацтва, на яких було продемонстровано різні способи: «на картах», на гребінці, на ручних верстатах. Учасники проєкту познайомилися з Вілією Ратаутене — сертифікованою майстриною традиційного литовського ткацтва (іл. 3). Майстриня створює копії поясів для фольклорних колективів, музейних реконструкцій та копій традиційного литовського вбрання, а також активно шукає нове застосування виробам, виконаним за традиційною технологією, займається викладацькою діяльністю. Вона показала вченим декілька видів поширеного у Литві косичкового плетіння, ткацтво «на картах», а Олена Никорак звернула увагу на техніку, притаманні для України (іл. 4—5). На завершення зустрічі Вілія Ратаутене подарувала усім брошки у синьо-жовтих кольорах українського прапора як символ солідарності у боротьбі українців за мир в Європі та світі (іл. 6).

Біруте Рачкайтене (іл. 7) — литовська народна художниця, яка спеціалізується на виготовленні точних копій історичних та традиційних литовських поясів. Таким є, наприклад, пояс із орнаментом з S-подібних мотивів, виконаний на основі фрагменту, який було знайдено під час археологічних розкопок Палацу великих князів литовських (іл. 8). Робота із майстриною була зосереджена на опрацюванні нюансів ткацтва на гребінці та невеличких верстатах технікою перебору по основі (іл. 9—10). Учасники тренінгу ознайомилися зі способами натягування

Іл. 7. Біруте Рачкайтене, майстриня традиційного литовського ткацтва

Іл. 8. Рачкайтене Б. Реконструкція жемайтійського поясу Х ст. Вовняні нитки, ткацтво «на картах»

основи, варіантами розрахунку кількості ниток для обраного візерунку, підбором мотивів тощо.

Науковці вивчали досвід збереження традиційних технік етнографічного текстилю у майстерні національного литовського вбрання «Rūta žalioji»² («Зелена рута»). Це підприємство, сертифіковане Експертною комісією, зорієнтоване на створення точ-

² Online store «Rūta Žalioji». URL: <https://www.rutazalioji.lt/apie-mus> (Last accessed: 07.10.2022).

Іл. 9. Учасники тренінгу за виготовленням тканих поясів. Зліва направо: Б. Рачкайтене, д. і. н. Л. Герус, д. т. н. Е. Кумпикайте, д. т. н. Д. Мілашене, д. мист. О. Никорак, Е. Ненартавічюте

Іл. 11. У майстерні національного литовського вбрання «Rūta zalioji»

Іл. 10. Учасники практичного тренінгу з виготовлення литовських традиційних поясів. Зліва направо: д. і. н. Л. Герус, Б. Рачкайтене (майстриня), к. мист. Т. Куцир, д. т. н. Е. Кумпикайте, д. мист. О. Никорак, д. т. н. Д. Мілашене, О. Белухіна, Е. Ненартавічюте

Іл. 12. Керівники проекту з українського боку д. мист. О. Никорак з майстриною Д. Тамошайтене під час виготовлення поясу косичастим плетінням

них копій комплексів народного одягу етнографічних районів Литви на основі музейних експонатів, а також історичних костюмів та окремих виробів (хусток, очіпків, поясів, рейшінес (в'язаних нараквиць), панчіх, сумок тощо) (іл. 11). Її засновниця, сестер Дануте Тамошайтене та Яніну Чернецкене надихнула робота бабусі та мами, які вміли ткати, виши-

вати та в'язати і з дитинства плекали це захоплення у дівчаток. Дануте закінчила Литовську академію мистецтв і тривалий час працювала на каунаському комбінаті «Дайлес», яке спеціалізувалося на виготовленні національних костюмів.

У майстерні учасники тренінгу ознайомилися з однією з найдавніших технік виготовлення виробів —

Іл. 13. Учасники проєкту біля барокового ансамблю Пажайслісу. Зліва направо: к. мист. Т. Куцир, д. т. н. Е. Кумпікайте, д. і. н. Л. Герус, д. мист. О. Никорак, д. т. н. Р. Мілашіус, д. т. н. Д. Мілашене, О. Белухіна

плетінням. На відміну від тканини, яка формується в результаті переплетення двох систем ниток — основи і піткання, плетення оперує лише основою, нитки якого взаємно переплітають для формування полотнища. Майстриня показала як виконується косичасте плетіння, більш поширене у Литві, аніж сітчасте (іл. 12).

Тренінги проходили у формі зацікавленого діалогу між усіма його учасниками. Особливу увагу українські вчені звернули на програму «Литовська національна спадщина: традиційні ремесла» Міністерства Агрополітики Литви спільно із Литовським національним музеєм, покликану підтримати збереження литовської національної спадщини.

За цією програмою у Литві діє ефективний алгоритм охорони та популяризації матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Майстри традиційного мистецтва мають змогу подати заявку на сертифікацію своїх виробів та навчальних програм до Агенції розвитку сільського бізнесу та ринку. Згідно до вимог, це має об'єкт матеріальної та нематеріальної спадщини Литви, який передається з покоління в покоління і який з'явився не пізніше I-ї чверті XX ст. на території усієї Литви або одного з її етнографічних районів, створений з використанням ручної праці за допомогою давніх технологій, а також відповідних пристроїв, знарядь, інструментів.

Застосунок нових технологій допускається лише у тому випадку, коли вони не змінюють спосіб виробництва, унікальні композиції та традиційну сировину. Майстру народного ремесла присвоюється таке звання лише у тому випадку, коли він здатний передавати свої навички іншим і відповідає хоча б одній із вимог:

1. Має кваліфікацію, необхідну для виробництва продукції національної спадщини та/або надання традиційних послуг, і займається традиційним ремеслом щонайменше 3 роки з дати видачі документа офіційною науковою установою, який підтверджує його кваліфікацію у сфері традиційного ремесла;
2. Займається традиційним ремеслом не менше 10 років з моменту першої публічної презентації своїх виробів і надає підтверджуючі це матеріали;
3. Займається традиційним ремеслом не менше 5 років після отримання статусу митця, наданого на підставі Закону про статус митців та організацій митців Литовської республіки.

Після ухвалення відповідного рішення Експертною комісією та отримання підтверджуючого сертифікату, майстер народного ремесла отримує державну фінансову підтримку для розвитку своєї справи, закупівлю матеріалів й обладнання, рекламу тощо³.

³ National Heritage. Certification. URL: <https://www.tautinispaveldas.lt/sertifikavimas/> (Last accessed: 07.10.2022).

На завершення візиту науковці відвідали бароковий ансамбль Пажайслісу. Монастир Пажайсліс і церква Введення Пресвятої Богородиці розташовані біля Каунаського водосховища Маріос (іл. 13). Монастирський комплекс, заснований камальдолськими монахами, є одним із найкрасивіших зразків архітектури бароко в Північній і Східній Європі⁴.

Литовські колеги висловлюють підтримку Україні в її війні з росією та вірять у швидку й цілковиту перемогу нашої держави. За підтримки Руги

⁴ Pažaislio kultūros ir turizmo centras. About us. URL: <https://www.pazaislis.org/atmintine-lankytojui> (Last accessed: 07.10.2022).

Рімашаускенє, завідувачки кафедри інженерії, а також Андріуса Вілкаускаса, декана виробництва факультету машинобудування та дизайну Каунаського технологічного університету, литовські вчені зібрали кошти на придбання спорядження та засобів медичного призначення для українських військових.

Українські вчені щиро вдячні литовським колегам за виняткову підтримку та максимальне сприяння у реалізації проєкту і вірять, що радість від перемоги Україна розділить з Литвою, яка була і залишається цілковито відданою справі подолання російської агресії.